

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Eylül 2022/ Sayı: 11

Okurlara

Bültenimizin kapağında, İoanna Kuçuradi, “Baktığını Görebilmek” başlıklı yazısında, bugün dünya düzeyinde yaşadığımız çoğu sorunun, kişilerin çoğunun baktığını görememesinden kaynaklandığına dikkat çekiyor.

Açlık ve savaşlar, bin yıllardan bu yana sonu gelmeyen en önemli sorunlardan biri olarak karşımızda durmaya devam ediyor. California Üniversitesi Hukuk Profesörü Hilal Elver, “Açlık ve Savaşlar: En Büyük İnsan Hakkı İhlallerine Nasıl Cevap Veriyoruz?” başlıklı yazısında, bu iki büyük insan hakkı ihlaline nasıl cevap verdiğimizizi sorguluyor ve barışın olmadığı yerde insana ilişkin sorunların çözülmediğinin altını çiziyor.

Princeton Üniversitesi Uluslararası Hukuk Emekli Profesörü Richard Falk, “İnsan Hakları ve Çin’le Jeopolitik Olarak Yüzleşmek” başlıklı yazısında, “Büyük Güçler’in insan hakları sorunlarını ele almalarının her zaman sorunlu olduğunu altını çizerek, okurları Çin’deki hak ihlalleriyle jeopolitik olarak yüzleşmeye davet ediyor.

Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Gökçe Çobansoy, “Yapay Zekâ, Kant’ın Aydınlanma Görüşü ve Antropolojik Özgürlük Fenomeni Üzerine” başlıklı yazısında, yapay zekâ algoritmalarına maruz kalan günümüz insanı için özgürlük ve aydınlanmanın ne ölçüde mümkün olduğunu sorguluyor.

Bu sayımızdaki söyleşi, 45 yıldır hakları ihlal edilenlerin haklarını savunmaya ve onların sesi olmaya devam eden Avukat Fikret İlkiz ile yaptık. İlkiz ile hukuk, adalet, Dezenformasyon Yasası ve basın özgürlüğü üzerine konuştuk.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

***

BAKTIĞINI GÖREBİLMEK

İoanna Kuçuradi

Dünya düzeyinde bugün yaşadığımız birçok sorunun temelinde yatan, kişilerin çoğunun baktığını görememesidir. Çağımızın sürüklediği, “ne olsa olur/anything goes” motto’suyla postmodernizm denilen anlayış ile rekabete dayanan ve reklamları kullanarak kişileri, ihtiyaçları olmasa da, daha çok ve daha çok tüketime sürükleyen “tüketim toplumu” ve buna kendini uyarlayan “çağdaş” eğitim, bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamış bulunuyor.

Bilgilerden ziyade –yani baktıkları şeyi görme sonucu edindikleri bilgiden ziyade– enformasyon anlamında ikinci elden bilgiyle kişilere davranış kazandırmayı amaçlayan eğitim, bilgisayarların yardımıyla insanların mantıksal bağlantıları iyi-kötü kurmalarını sağlasa da, günlük yaşamda olan bitenler ve yapılanlar arasındaki varlıksal bağlantıları –olan bağlantıları– görmesini pek öğretmiyor. İnsan kafasının kuramayacağı karmaşıklıkta ve inanılmaz bir hızla bilgisayarla kurulan bağlantıların yalnızca bir tür bağlantılar olduğu; günlük yaşamda olan bitenler arasında ve yapılanlar arasındaki ilgilerin/bağlantıların mantıksal bağlantılar olmadığı, varlıksal bağlantılar olduğu –yani kurulacak bağlantılar değil, mevcut olan ve görülecek bağlantılar olduğu– gözden kaçırılıyor.

Böylece “tüketim toplumu”nda “modüler eğitim” yapılıyor: bilgiler, hakkında oldukları şeyler arasında mevcut ilgilere göre değil, bir odadaki eşya modülleri gibi istenildiği zaman yeri değiştirilebilecek modüller sayılıyor. Bu şekilde yapılan eğitim, insanların çoğunun varlıksal bağlantıları görmemesine yol açıyor. Bu da “ne olsa olur” anlayışıyla birleşince, yaşamla ilgili konularda doğru ile yanlış, değerli ve değersiz arasındaki fark ortadan kalmış oluyor.

Bu, aynı zamanda yalnızca tek tek varolanlar arasındaki bağlantıları görmemeye değil, olan bitenlerin ve yapılanların temelindeki bilgisel problemleri, yani onlara yol açan nedenleri de görmemeye neden oluyor. Dikkat ederseniz, bu durum dile bile yansıyor.

Bu dediklerimi, isterseniz, örnekleyeyim: Bugün insanların çoğunun farkında olmadığı bir fark, şu anda olamayan/yapılamayan ama olması/gerçekleştirilmesi mümkün/olanaklı olan ile imkânsız/olanaksız olan arasındaki farktır. Örneğin, doğa yasaları denen yasalara aykırı bir şeyin gerçekleştirilmesi: birisi cinnet geçirip kendini pencereden dışarı atarsa, düşmemesi gibi. Ama başka bir gezegende günün birinde yaşamak mümkün olabilir belki. Ancak çok önemli bir hususu gözardı etmemek gerekiyor. Özellikle Bioetiğin dikkat çektiği bu husus, her yapılabilir olanı yapmamak gerektiği, her gerçekleştirilebilir olanın, etik değeri bakımından değerlendirmeden yapılmaması gerektiğidir.

Olan bağlantıları görme-görmeme konusuyla ilgili bir örnek, son yıllarda Asya ülkelerinden Batıya göç edenlerle ilgili tartışmalar olabilir. Bu tartışmalar, göç eden insanların Avrupa ülkelerine girmemelerinin nasıl sağlanacağı etrafında oluyor, ama bu göçlerin nedenleri ve bu nedenlerin nasıl ortadan kaldırılacağı üzerinde durulmuyor.

Bir örnek de, “ne olsa olur”un dile yansımalarından vereyim. Şöyle diyor bir televizyon kanalının muhabiri: “sizlere şimdi iyi bir gelişmeden söz edeyim: kazada ölen olmamıştır.”!

Bunlar ve bütün olan biten bu gibi olaylar –örneğin bugün yaygınlık kazanan çocuklar için “boğulma oyunu”, büyükler için de “kışkırtma oyunu” gibi sözüm ona “oyunlar”– bize felsefi değer bilgisiyyle yapılan etik eğitiminin gerekliliğini bir daha hatırlatma ihtiyacını duyuruyor.

İNSAN HAKLARI VE ÇİN'LE JEOPOLİTİK OLARAK YÜZLEŞMEK

Prof. Richard Falk*

Uluslararası hayatta geleneksel Büyük Güçlerin insan hakları yetersizliklerini ele almak her zaman sorunlu olmuştur. Bu konu, devlet ve toplum arasındaki iç siyasal ilişkilere değiniyor ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi bile bu tür konuları BM'nin uygulama yetkisinin ötesine taşıyor. Madde 2(7), *uluslararası barış ve güvenlikle ilgili meseleler söz konusu olmadıkça*, BM'nin "egemen devletlerin iç işlerine müdahale etmeyeceğini" teyit eder. Toprak egemenliğine duyulan bu saygı, önemli kararlara ilişkin -egemen olarak kendi bölgesel otoriteleri altında yaşayanların insan hakları ihlalleri kararlarına ilişkin- veto hakkına sahip Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesi (P-5) için bu konuyu bir uç noktaya götürüyor.

Ancak 1980'lerde Güney Afrika *apartheid*'in suçluluğuna ilişkin olarak olduğu gibi, ciddi insan hakları ihlalleri hakkında geniş ve derin bir uluslararası konsensüs mevcut olduğunda, uluslararası otorite üzerindeki bu sınırlamanın üstesinden gelinir, o zaman da ancak Büyük Güç olmayan devletlerle ilgili olarak aşılabilir. Sonunda Güney Afrika ırkçılığına tepki olarak, güçlü bir ulusötesi sivil toplum dayanışma hareketiyle desteklenen yaptırımlar şeklindeki uluslararası zorlayıcı eyleme girişildi, ülkenin liderleri tarafından yönetildi, ardından etnik eşitliği somutlaştıran ve ırkçılığın önde gelen muhalifi Nelson Mandela'nın başkan seçilmesine ve dünya çapında kahraman bir şahsiyet olarak selamlanmasına yol açan demokratik anayasalcılığa düzenli bir geçiş oldu.

Buna karşılık, Soğuk Savaş sırasında Batı'nın çeşitli Sovyet insan hakları ihlalleri hakkındaki şikâyetleri, Batı'daki bireyci liberalizm ile Doğu'daki kolektivist sosyalizm arasındaki ideolojik bölünmenin her iki tarafında da düşmanlığı harekete geçirmek dışında çok az etkisi oldu. Başka bir deyişle, insan haklarını kötüye kullanma iddiaları, uyumu sağlamak için ciddi bir çabadan ziyade, zaten tehlikeli bir rekabeti yoğunlaştıran jeopolitik bir araç haline geldi ve dünya siyasetinde her biri kendini iyi ve hasmını kötü olarak gören karşıt kutuplar arasında yanıtıcı bir ahlâkî bölünme halini aldı. Soğuk Savaşta her iki taraf da, tercih ettiği devlet/toplum ilişkileri görüşü adına kışkırtıcı müdahalelerin Nükleer Çağda üstlenilemeyecek kadar tehlikeli olduğunu ve birçok gerilim boyutuna rağmen, her iki muhalifin de düşmanının topraklarının güvenliğine dokunmaması gerektiğini takdir etmeye başladı. Büyük bir savaş olma fırsatını kıl payı kaçıran 1962 Küba Füze

Krizi, hem Washington'a hem de Moskova'ya, *kriz yönetiminden*, düşman vatanını tehlikeye atmaktan daha fazlasını öğretti. Ancak bu, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya müdahale etmesini engellemediği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'ni de, Latin Amerika, Orta Doğu ve başka yerlere müdahale etmekten engellemedi. Bu konuyla ilgili en önemli nokta, Nükleer Çağda barışın, insan haklarını veya Büyük Güçler arasındaki ilişkilere tehditleri arttıracı başka kışkırtıcı amaçları zorla teşvik etmeye girişmeyecek kadar önemli olduğudur.

Şu anda Batı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaştan dolayı kendi kendilerine karşılıklı olarak empoze ettiği bu çatışma sınırlarından habersiz görünen bir kampanya düzenleyerek, Çin ile olan gerilimleri kuvvetlendiriyor. Çeşitli nedenlerle, Çin'e yöneltilen insan hakları ithamları, Güney Afrika'da veya daha önce sömürge yönetimiyle ilgili olarak ortaya çıkan türden küresel ırkçılık karşıtı fikir birliğini oluşturmada başarısız oldu. Çin hükümetinin davranışlarını insan hakları perspektifinden kınamak, başta ABD olmak üzere bazı NATO hükümetleri dışında siyasal ivme kazanmayı başaramadı. Uygur azınlığına yönelik politikalarında ve uygulamalarında en büyük insan hakları suçu olan *soykırım* suçu, esas olarak Sincan eyaletinde yoğunlaşmıştır. Bu ciddi iddialar hem Çin hükümeti hem de Batı değerlerine ve dış politikasına bağlı olmayan birçok insan hakları uzmanı tarafından sorgulanıyor. Uygurlara bu muamelenin rasyonalizasyonu, devlet güvenliği açısından sözde terörist faaliyetlerle bağlantılı ayrılıkçı politikalara tepki veya alternatif olarak, Han milliyetçiliğinin diğer etnik kimlikleri sevmeyen bir boyutu olarak açıklanmaktadır ve Çin hükümetinin bu davranışa rehberlik eden milliyetçi ideolojisinin hakim güncel versiyonudur.

Soykırım suçlamalarını, ciddiyetleri nedeniyle, çatışmacı jeopolitiği Batı mantığının güçlendirilmesi için ahlâkî bir temel olarak hizmet etmek üzere araçsallaştırılmak yerine, onlara, tarafsız ve güvenilir kanıtlar temelinde yaklaşmayı hak ettikleri için soykırım suçlamalarına şüpheyle yaklaşmak için başka nedenler de var. Vatani doğrudan savunmaktan farklı olan, uluslararası çatışmalara ilişkin bu Amerikan zihniyetinin izlediği yol, insan hakları söylemine çatışma yaratan bir rol vererek ve vatandaşları en azından riskli ve muhtemelen maliyetli bir devlet yönetiminin arkasında harekete geçirerek, düşmanı *kötü* olarak göstermektir. Batı'da jeopolitiği ahlâklaştırmanın arka planı, İkinci Dünya Savaşında fa-

*Princeton Üniversitesi Uluslararası Hukuk Emekli Profesörü ve Queen Mary London Üniversitesi Global Hukuk Kürsüsü Profesörü.

** Richard Falk'un metnini İngilizceden Türkçeye çeviren: Elif N. Hamidi.

¹Bkz: ABD Başkanı Joseph R. Biden ve İsrail Başbakanı Yair Lapid tarafından, 14 Temmuz 2022'de imzalanan ABD-İsrail Ortak Kudüs Bildirgesi. Son beş yılda İsrail *apartheid*'ine ilişkin birçok rapor ve analizden biri için bkz: Michael Lynk'in Filistin Özel Raporörü olarak İnsan Hakları Konseyine sunduğu nihai rapor (A/Hrc/49/28, 2022).

şizimle ve Soğuk Savaşta komünizmle mücadelede görünürdeki haklılığından kaynaklanmaktadır; ancak Çin'in meydan okuması, en azından geleneksel bölgesel etki alanının dışında, askerî bir meydan okuma değildir.

Konu yabancı ülkeler tarafından uluslararası insan hakları standartlarının ihlal edilmesiyle ilgili kaygıların ifade edilmesi olduğunda, insan hakları diplomasisinin kötüye kullanılmasına ilişkin bu yorum, Birleşik Devletler dış politikasının sergilediği çifte standartlarla ikna edici bir şekilde pekiştirilmektedir. Washington, ABD'nin güçlü ortak dış ekonomik ve güvenlik çıkarlarına sahip olduğu ülkeler tarafından işlendiğinde, en aleni ve en güvenilir şekilde belgelenmiş insan hakları ihlallerine sürekli olarak göz yumar. Bu, Başkan Joe Biden'in Temmuz 2022'de, dünyanın en kötü şöhretli insan hakları ihlalcilerinden ikisi olan İsrail ve Suudi Arabistan'a yaptığı ziyarette açıkça görüldü, ancak yine de insan haklarına bu belirgin aykırılık örnekleri, Biden'in bu tür iyi niyet ziyaretleri yapmasını engellemedi. Hatta sessizliğiyle ve daha somut olarak, en son silahları tedarik etmesi ve İsrail'in durumunda, militarizmini sübvans etmesi ya da yerel yönetim için inanılmaz övgü toplamaya resmen katılması, en saygın sivil toplum insan hakları örgütlerinin kapsamlı analizine ve kanıtlara dayanarak, *apartheid* devletini ilan eden sanal bir fikir birliği karşısında, İsrail'in ya da Suudi Arabistan'ın korkunç insan hakları sicillerini önemsemediğini gösterdi¹.

İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet'in insan haklarının teşvik edilmesiyle ilgili işbirliği için karşılıklı olarak tatmin edici düzenlemeler yapmak üzere Çin'e yaptığı yakın tarihli bir görevine ABD'nin resmî tepkisi ek bir şüphe kaynağı oluyor². İnsan hakları gerçekten öncelikli bir kaygı olsaydı, Batı bu misyonu memnuniyetle karşılamalıydı. Bunun yerine, başlangıçtan itibaren, saygın bir uluslararası kurumun özenle hazırlanmış bu misyonu, Batı'da, sürgündeki Uygur militanların, yukarıda tartışıldığı gibi, Çin'e karşı ABD'nin geniş jeopolitik propaganda kampanyasının yürütülmesinde yardımcı oldukları için son derece görünür hale gelen soykırım şikâyetlerini tasdik etmediği için eleştirildi. Çin'deki insan hakları politikalarının ve uygulamalarının Batılı eleştirmenleri, özellikle Yüksek Komiserin, İnsan Hakları Komiserliği adına yaptığı ziyaret, Sincan'daki soykırım propaganda iddialarını doğrulamaması nedeniyle öfkelenildi. Bachelet raporunda, ziyaretin amacının ihlaller veya hakların korunması hakkında açıklamalar yapmak olmadığını, gelecekte Çin hükümetiyle işbirliği içinde çalışmak için yararlı bilgiler toplamak ve etnik azınlıklar da dahil olmak üzere insan haklarının korunması konusunda ilerleme kaydetmek olduğunu açıkladı.

Çin'in dünyanın en egemenlik yönelimli devletlerinden biri olduğuna ve baskıcı hükümetlerin iç özerkliğine diplomatik destek verdiğine şüphe yok. Çin bu anlayışla, son zamanlarda siyasal muhalifleri infaz etmesinin ardından, uluslararası vahşi saldırılar karşısında militarize edilmiş Myanmar hükümetini diplomatik olarak destekledi. Bu tür duruşlarla tutarlı olarak, yabancı hükümetlerden veya uluslararası akademik uzmanlardan gelen, kendi iç davranışlarına bütün eleştirileri de reddediyor. Ancak bu, Çin'in meşru bir devlet olarak uluslararası itibarına kayıtsız kaldığı anlamına gelmiyor. Bu anlayışla, Cenevre'deki İnsan Hakları Konseyi ile işbirliği içinde çalışma isteği, uluslararası halkla ilişkiler imajını cılamaktan ziyade insan hakları sicilini iyileştirmek için samimî bir çabayla daha az motive edilmiş olsa bile, alay edilmek yerine teşvik edilmelidir.

Ortaya atılan argüman, Çin'in insan haklarına ilişkin davranışının her türlü eleştiriden muaf olması gerektiği değil. Özellikle bağımsız sivil toplum kuruluşlarından ve uzmanlarından eleştiriler geliyorsa, bunlar uygundur ve Pekin hükümetinin dış kaynaklardan etkilendiğini kabul etme olasılığı düşük olsa da, Çin'i bunlara yanıt olarak değişiklik yapmaya bile teşvik edebilir. Burada eleştirilen, insan haklarının Çin'in jeopolitik rakibi olan bir siyasal aktörün dış politika gündeminin bir maddesi olarak teşvik etmeyip iç içe geçirilerek kafa karıştırmasıdır.

Temel insan haklarına yönelik toplu ihlallerin en uç örnekleri dışında hepsinde jeopolitik kendi kendini kısıtlamayı haklı çıkaran iki çeşit neden vardır. En zorlayıcı istisnalar, bağımsız olarak doğrulanmış, devam eden veya yakın olan soykırım vakalarıdır (Rwanda, 1994; Rohingya, 2016-17). Küresel kamu mallarının üretiminde jeopolitik aktörler arasında işbirlikçi ilişkilere yönelik azalan umudun yanı sıra, hoşgörü önermenin en önemli nedeni, jeopolitik gerilimlerin artmasıyla yıkıcı savaş risklerinin artmasıdır. Bu özellikle doğrudur, burada olduğu gibi. Yükselen güç olarak Çin ve hakim güç olarak ABD var. Tayvan'la olduğu gibi yüksek profilli çatışan hedefler açısından belirsizlikler var. Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası veya İmparatorluk Japonyasının aksine, Çin'in Amerikan egemenliğine meydan okuması öncelikle ekonomik ve teknokratiktir; ABD'yi jeopolitik piramidin tepesindeki rolünü sürdürmek için askerî gözdağı vermektense başka görünür bir alternatifi olmadan bırakmak, hatta Çin'in vatanında yıkım riskine girmektense arka bahçesinde bile geri adım atacağını varsaymaktır. Eğer bu gerçekten Batı'nın 1990'ların başında Sovyetlerin çöküşünden sonra ortaya çıkan tek kutuplu bir dünya sistemini sürdürmek için büyük stratejisiyse, gerçekten de dünya tarihindeki herhangi bir önceki zamandan daha fazla bir olan bir dünyada yaşıyoruz.

² Bkz: Alfred de Zayas & Richard Falk, "Unjustified Criticism of High Commissioner Michelle Bachelet's Visit to China", CounterPunch, 13 June 2022.

³ Bkz: Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape the Thucydides Trap?* (2017); Allison, "Taiwan, Thucydides, and U.S.-China War", *National Interest*, 5 Aug 2022.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **Onur Dokunulmazdır**
Ferdinand von Schirach, çeviren: Firuzan Gürbüz Gerhold, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2022, 136 sayfa.
- **Varoluşun Halleri/ Heidegger, Kant ve Kadim Meseleler**
Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2022, 340 sayfa.
- **Müphemlik Ahlakı Üzerine/Pirus ve Sineas**
Simone de Beauvoir, çeviren: Gülçin Kararocheman, İstanbul: Everest Yayınları, 2022, 240 sayfa.
- **Göçmen Figürü**
Thomas Nail, çeviren: Dilşa Ritsa Eşli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022, 332 sayfa.
- **Kavramlar Tarihi/Özgürlük**
Editörler: Armağan Öztürk, C. Cengiz Çevik, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2022, 684 sayfa.
- **Bilgi ve Değer**
Hilmi Ziya Ülken, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2022, 430 sayfa.
- **Eğitim Felsefesi**
Hilmi Ziya Ülken, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2022, 392 sayfa.
- **Derrida'nın Nietzsche'si/ Bir Ortak İmza Geliştirmek**
Ali Utku, Mukadder Erkan, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2022, 213 sayfa.
- **Bakunin'den Adorno'ya Hegel'in Gölgesi**
Yener Orkunoglu, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2022, 488 sayfa.
- **Bitmeyen Kâbus: Neoliberalizm Demokrasiyi Nasıl Ortadan Kaldırıyor**
Pierre Dardot, Christian Laval, çeviren: Ferda Keskin, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2022, 200 sayfa.
- **Dillerin Kökeni Üzerine Deneme/ Melodi ve Müziksel Taklitle İlişki İçinde**

- Jean Jacques Rousseau, çeviren: İnci Malak Uysal, İstanbul: Can Yayınları, 2022, 80 sayfa.
- **Avrupa'da Sürgün, Mülteci, Göçmen Halleri/Kendi Kendinin Göçmeni Olmak**
Erdal Boyoğlu, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2022, 368 sayfa.
  - **Siyasi Ekoloji**
Derleyen: Hakan Yurdanur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2022, 287 sayfa.
  - **Suç Yargılama Süreci Hukuku/ Dogmatığı ve/ya Grameri**
Prof. Dr. Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2022, 847 sayfa.
  - **Kötülük Problemi ve Tanrı: Felsefi Bir İnceleme**
Hasan G. Bahçekapılı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022, 232 sayfa.
  - **Eğitimin Felsefesi, Felsefenin Eğitimi**
Mustafa Günay, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2021, 212 sayfa.
  - **Hegel'den Nietzsche'ye/ 19. Yüzyıl Düşüncesinde Devrimsel Kopuş**
Karl Löwith, çeviren: Reyhan Ay, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2021, 504 sayfa.
  - **"Bayağı Kalabalığımız"/Üniversiteli İşsizliği**
Esra Kaya Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, 263 sayfa.
  - **Çoğu Zarar Azı Karar/ Dünyayı Küçülme Kurtaracak**
Jason Hickel, çeviri: Deniz Keskin, İstanbul: Metis Yayınları, 2021, 304 sayfa.
  - **Günebakan Düşlerimiz/Kamusallık, Gündelik Hayat ve Tecrübe Üzerine Yazılar-Meral Özbek'e Armağan II**
Derleyenler: Tülin Ural, Bahadır Vural, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, 312 sayfa.
  - **Agroekoloji/Başka Bir Tarım Mümkün**
Yayına hazırlayanlar: Tayfun Özkaya, Mesut Yüce Yıldız, Fatih Özden, Umut Kocagöz, İstanbul: Metis Yayınları, 2021, 216 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Edibe Sözen
Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi
Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi
Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi İyi,
Neşe Şahin Taşğın, Hülya Şimğa, Gülriz Uygur
Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857 Maltepe/İSTANBUL
Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: Ege Basım
Esatpaşa Mah., Ziyapaşa Sok., No: 4, 34704 Ataşehir/İSTANBUL
Tel: 0216 470 44 70
Sertifika No: 45604

ISSN: 2587 - 148X
Yayın hakkı saklıdır